

Tit Livij: *Od ustanovitve mesta* 6.1–6.5

Prevod Aleš Maver

UVOD

¹ V petih knjigah sem predstavil, kar so Rimljani počeli od ustanovitve Rima do njegove osvojitve, najprej pod kralji, nato pod konzuli in decemviri ter konzularnimi tribuni, zunaj vojne, doma upore.¹

² Gre za stvari, ki so bile po eni strani zastrte zaradi prevelike starosti, kakor da bi jih bilo mogoče zaradi odmaknjenosti komaj še razločiti. Po drugi strani pa so bili v istem času skromni in redki zapisi, edini zvesti varuhi spomina na pretekle dogodke. Hkrati je, če je že kaj bilo v zapisih svečenikov in na drugih javnih ter zasebnih spomenikih, to večinoma izginilo ob požaru mesta.³ Dogodki doma in na tujem bodo jasneje in zanesljiveje predstavljeni od drugega začetka, potem ko se je mesto iz korenin prerodilo bolj veselo in rodovitneje.

NADALJEVANJE KAMILOVE DIKTATURE

⁴ Sicer pa se je mesto najprej oprlo na oporo, na kateri je bilo postavljeno pokonci, na voditelja Marka Furija. In niso dovolili, da bi se odrekel diktaturi, preden je bilo leto naokrog.² ⁵ Ni jim ugajalo, da bi volitve za prihodnje leto opravili tribuni, v času uprave katerih je mesto padlo. Prišlo je do medvladja.³ ⁶ Ko je bilo mesto ujet v delu in vztrajnem trudu za obnovo, je ljudski tribun Gnej Marcij poklical pred sodišče

1 Prevodu prvih petih knjig Livijevega dela, ki je ostal v zapuščini Primoža Simonitija in je lani izšel pri Slovenski matici, bo letos sledil izid druge peterke v prevodu Aleša Mavra. Kot pri prvi peterki so opombe tudi tu povzete po izdaji Hansa Jürgena Hillena za Sammlung Tusculum.

2 Uradno leto se je takrat končalo 29. junija; prim. 5.32.1.

3 Prim. 3.8.2.

Kvinta Fabija,⁴ komaj je ta odložil magistraturo, češ da je v nasprotju z mednarodnim pravom napadel Galce,⁵ h katerim je bil napoten kot odposlanec.⁷ Sodnemu procesu ga je odtegnila smrt, ki je nastopila ob tako primernem času, da jo je veliko ljudi štel za prostovoljno.⁸ Začelo se je medvladje. Medkralj je bil Kornelij Scipion in za njim (znova) Mark Furij Kamil. Ta za vojaške tribune s pooblastili konzulov postavi Lucija Valerija Publikolo (vnovič), Lucija Verginija, Publija Kornelija, Avla Manlija, Lucija Postumija.

ZBIRANJE POGODB IN ZAKONOV

⁹ Ko so navedeni takoj po medvladju nastopili službo magistratov, se niso o nobeni strani s senatom posvetovali prej kakor o verskih zadevah.¹⁰ V prvi vrsti so ukazali, naj poiščejo pogodbe in zakone, ki bi še obstajali. Šlo pa je za zakonik dvanajstih plošč in nekatere zakone kraljev. Nekatere teh stvari so bile tudi javno objavljene. Določila, ki so se tikala svetih zadev, pa so svečeniki večinoma prikrili, da bi duše množice ostale podložne zaradi svetega strahu.¹¹ Nato so začeli razpravljati o zloveščih dneh. Petnajsti dan pred kalendami v mesecu sekstiliju (osemnajsti sekstilij), znamenit zaradi dvojnega poloma, saj so bili takrat pobiti Fabijci pri Kremeri,⁶ pozneje pa je na isti dan prišlo do sramotne bitke z uničujočimi posledicami za mesto, so po drugem porazu poimenovali alijski dan. In določili so, da nanj ni dovoljeno opravljati nobenih javnih in zasebnih zadev.

¹² Nekateri so menili tudi, da je treba verska opravila opustiti še na dan po idah, ker takrat vojaški tribun Sulpicij ni žrtvoval pod ugodnimi znamenji, a je tretji dan zatem vendarle soočil rimsko vojsko s sovražnikom, četudi ni dosegel miru z bogovi. Ravno tako so sodili, da bi bilo treba enako omejitev določiti za dan po kalendah in po nonah.⁷

4 Do zahtev za proces proti Fabijcem je prišlo že po pritožbi Galcev; prim. 5.36.10.

5 Prim. 5.36.6–7; Kvint Fabij je imel pri tem pomembno vlogo.

6 Leta 478 pr. Kr.; prim. 2.50.5–11.

7 Marca, maja, kvintilija in oktobra so bile ide 15. in none 7., ostale mesece pa dva dni prej; kalende so vedno prvi dan v mesecu. O verskem pomenu dneva po kalendah, nonah in idah pišejo tudi Varon, *De lingua Latina* 6.29; Gelij 5.17.2 in Makrobij, *Sat.* 1.16.24.

VOJNE PRIPRAVE

² Rimljanom pa ni bilo dovoljeno dolgo v miru uresničevati načrtov za dvig skupnosti po tako hudem padcu. ² Tu so Volski, stari sovražniki, prijeli za orožje, da bi iztrebili rimsko ime.⁸ Tam so trgovci poročali o zaroti za vojaški spopad, ki so jo voditelji iz vseh ljudstev Etrurije sklenili pri Voltumninem svetišču. ³ Pridružila se je še nova groza, ker so odpadli Latinci in Herniki, čeprav po bitki pri Regilskem jezeru približno sto let niso puščali nobenega dvoma o svoji zvestobi prijateljstvu z rimskim ljudstvom.

⁴ Ker je od vsepovsod prežalo toliko groženj in se je vsem kazalo, da rimsko ime ne trpi le zaradi sovraštva pri nasprotnikih, marveč tudi zaradi zaničevanja pri zaveznikih, ⁵ so sklenili skupnost braniti pod vodstvom istega človeka, ki jih je vodil, ko so jo pridobili nazaj. Za diktatorja imenujejo Marka Furija Kamila. ⁶ Ta je kot diktator za konjeniškega mojstra določil Gaja Servilija Ahalo, odložil sodne postopke⁹ in izpeljal nabor mlajših letnikov,¹⁰ a tako, da je zaprisegel in razvrstil v centurije tudi starejše,¹¹ če jim je le preostalo še kaj moči.

POHOD NAD VOLSKE IN EKVE

⁷ Nabrano in oboroženo vojsko je razdelil na tri dele. En del je zoperstavil Etruriji na območju Vejev, drugemu pa je ukazal postaviti tabor pred Rimom. ⁸ Tem je na čelo kot vojaškega tribuna postavil Avla Manlija, tistim, ki jih je poslal zoper Etruščane, Lucija Emilija. Tretji del je sam popeljal nad Volske in začel napadati njihov tabor nedaleč od Lanuvija. Tisti kraj se imenuje Pri Meciju.¹² Čeprav so se Volski na vojno odpravili z zaničevanjem, saj so menili, da so Galci uničili skoraj vso rimsko mladino, jim je že zgolj novica, da je poveljnik Kamil, nagnala strah v kosti. Tako so se sami zavarovali z zidom, ta zid pa

8 Leta 406 pr. Kr. so Rimljani Volskom zadali hud udarec in zavzeli Anksur (prim. 4.59.1–9), vendar moč Volskov s tem nikakor ni bila zlomljena; že leta 404 beremo o ponovnem boju z njimi (4.61.3, 5–11), leta 402 so Rimljane presenetili in Anksur ponovno dobili pod svojo oblast (5.8.2). Rimljani so nato potrebovali dve leti, da so ga ponovno osvojili (5.10.2; 12.6; 13.1). Leta 397 so Volski ponovno napadli Anksur (5.16.2), vendar so po zavzetju Vejev leta 396 raje zaprosili za mir (5.23.12). Zdaj, ko je bil Rim oslavljen zaradi Galcev, so spet presodili, da je prišla njihova ura.

9 Prim. 3.3.6.

10 Prim. 1.43.1.

11 Običajno so starejše letnike uporabljali le za obrambo mesta; prim. 6.14.

12 Kot poroča Plutarh, Cam. 33.2 in 34.2, je bil Mecij vzpetina.

še s skupaj zbitimi drevesi, da sovražnik ne bi mogel priti do utrdb.

¹⁰ Ko je Kamil to opazil, je ukazal vreči ogenj v pred zid postavljeno ograjo. In po naključju ga je močan veter zanesel med sovražnike.

¹¹ Zato si s požarom ni samo utrl poti, marveč je zaradi plamenov, ki so se širili v tabor, tudi s paro, dimom in prasketanjem mladega gorečega lesa spravil sovražnike v obup do te mere, da so se rimski vojaki manj namučili ob skakanju čez zid, ki so ga branili vojaki, v tabor Volskov, kakor s premagovanjem ograje, ki jo je použil požar.

¹² Potem ko je razkropil in pokončal sovražnike ter v naskoku zavzel tabor, je izročil plen vojakom. Ker je bilo to nepričakovano, saj ni veljal za radodarnega poveljnika,¹³ je bil vojakom še ljubši. ¹³ Nato je zasledoval bežeče in opustošil vse ozemlje Volskov ter slednje po sedemdesetih letih¹⁴ naposled podvrgel.¹⁵ ¹⁴ Kot zmagovalc nad njimi je prešel na ozemlje Ekvov,¹⁶ ker so prav tako snovali vojno. Njihovo vojsko je razbil pri Bolah.¹⁷ In ni zavzel le tabora, marveč že v prvem naskoku tudi mesto.

USPEH ZOPER ETRUŠČANE PRI SUTRIJU

³ Medtem ko je bila sreča na tistem delu, na katerem je bil poglavar rimske skupnosti Kamil, takšna, je na drugi del pridrla neizmerna groza. ² Skoraj vsa Etrurija je v orožju oblegala Sutrij, zaveznike rimskega ljudstva. Ker so se njihovi odposlanci zaradi doživete gorja obrnili na senat, je bil sprejet sklep, naj diktator ob prvi priložnosti priskoči prebivalcem Sutrija na pomoč. ³ A usoda oblegancev ni mogla trpeti takšnega odloga upanja in maloštevilni meščani so bili izčrpani zaradi napora, straž in ran, ki so vselej prizadeli ene in iste. Zato so po dogovoru o predaji izročili mesto sovražnikom. Neoboroženi so zapustili domove v usmiljenja vrednem sprevodu, saj so vsakomur ostala zgolj njegova oblačila. ⁴ Po naključju je v istem času prišel mimo

¹³ Prim. 5.22.1–2; 25.12; 26.8.

¹⁴ Ni jasno, zakaj postavlja vir, ki mu Livij brez premisleka sledi, začetek vojn z Volski v leto 459 (prim. 3.22.2 in dalje). Livij sam poroča o bitkah z Volski že v času Tarkvinija Ošabnega (1.53.2) in nato od leta 495 pr. Kr. dalje (2.22.1–4).

¹⁵ Od leta 386 dalje se poročila o spopadih z Volski pojavijo znova (6.4 in nasl.).

¹⁶ Ekvi so leta 396 tako kot Volski zaprosili za mir (5.23.12), vendar je že v letih 394–392 prišlo do nove vojne z njimi (5.28.5–13; 29.3–5; 31.4).

¹⁷ Leta 413 pr. Kr. so bile Bole še vedno v rimskih rokah (4.51.5). Ni znano, kdaj so Ekvi mesto ponovno zavzeli, kar je domneval Livij, in vprašanje je, ali se je to sploh zgodilo. Diodor 14.117.4 poroča, da so bile Bole ves čas v rimskih rokah, da pa so jih Ekvi oblegali; Kamil je oblegovalcem prizadejal hude izgube in jih prisilil k umiku.

Kamil z rimsko vojsko. Ko se mu je žalostna množica vrgla k nogam in je govor voditeljev, porojen iz skrajne stiske, prešel v jok žena in otrok, ki so jih vlekli s seboj kot spremljevalce v izgnanstvo, je prebivalcem Sutrija¹⁸ ukazal, naj si prihranijo tožbe, saj da bo Etruščanom prinesel žalost in solze.

⁵ Ukaže svojim, naj odložijo prtljago, prebivalcem Sutrija, naj se zberejo pod varstvom zmerne števila mož, ki ga je pustil za seboj, in vojakom, naj vzamejo s seboj orožje. Tako je z vojsko naglo odšel proti Sutriju, kjer je, kot je domneval, našel vse razpuščeno, kakor se dogaja v trenutkih sreče. Pred obzidjem ni bilo straže, vrata so bila odprta, zmagovalci so pohajkovali po mestu in vlačili plen iz hiš sovražnikov. ⁶ Torej je Sutrij zavzet že drugič v istem dnevu. Zmagovite Etruščane vseprek seka nov sovražnik, ni časa, da bi se zbrali, se sešli na enem mestu ali zgrabili za orožje. ⁷ Ko vsakdo sam zase hiti proti vratom, če bi se morda lahko zatekel na polja, najde zgolj zaprta vrata. Ta ukrep je diktator namreč najprej zaukazal. ⁸ Zaradi tega nekateri zgrabijo za orožje, drugi, ki jih je zmeda po naključju zajela oborožene, kličejo svoje, naj se vključijo v boj. Ta bi se spričo obupa sovražnikov tudi razvnel, če ne bi po mestu razposlali glasnikov, ki so ukazovali, naj Etruščani odložijo orožje in naj prizanesejo neoboroženim. Razen oboroženim naj se nikomur ne bi nič zgodilo.

⁹ Tedaj so polagoma tudi tisti, ki so se neomajno oklepali zadnjega upa in so se bili odločeni bojevati, odložili orožje, potem ko so bili deležni upanja, da bodo preživeli, in so se neoboroženi predali sovražniku, ker je to usoda naredila za varnejšo pot. ¹⁰ Veliko množico so razdelili med različne stražarje. Še pred nočjo je bil Sutrij vrnjen svojim meščanom. Bil je nepoškodovan in dotaknilo se ga ni nobeno vojno razdejanje, ker ni bil zavzet na silo, marveč so ga izročili v skladu s pogoji predaje.

KAMILOV TRIUMF

⁴ Kamil se je v triumfu vrnil v mesto kot hkratni zmagovalec v treh vojnah. ² Pred vozom je vodil ujetnike, med katerimi je bilo daleč največ Etruščanov. Potem ko so ujetnike prodali na dražbi, se je nabralo toliko denarja, da so po izplačilu ženskam za zlato¹⁹ iz tistega, kar je ostalo, izdelali tri zlate sklede. ³ O njih je znano, da so pred požarom

¹⁸ Prim. 9.12 in 9.32.1. Sutrij je tako kot Nepete (glej 9.3) po podjarmljenju Falerijev verjetno postal rimski zaveznik.

¹⁹ Prim. 5.50.7.

na Kapitolu²⁰ z napisom s Kamilovim imenom stale v Jupitrovem razdelku pod Junonimi nogami.²¹ Istega leta so bili med državljane sprejeti tisti, ki so se iz Vejev, Kapene in Falerijev zaradi omenjenih vojn zatekli k Rimljanom. Tem novim državljanom so dodelili ozemlje.

Po sklepu senata so iz Vejev nazaj v mesto poklicali tudi tiste, ki so se, ker so bili preleni, da bi gradili Rim, podali v Veje in zasedli tamkajšnje prazne hiše. In najprej so ljudje zagnali vik in krik, saj so zaničevali ukaz. Ko pa so nato določili skrajni rok in najhujšo kazen²² za tiste, ki se v Rim ne bi vrnili, je so iz divje množice zaradi strahu zase naredili poslušne posameznike. Ker je Rim tako rasel po številu prebivalcev, se je hkrati ves dvigal v zgradbah. Pri tem je s sredstvi po eni strani pomagala skupnost, po drugi strani so edili spodbujali dokončanje javnosti namenjenih del, slednjič pa so tudi zasebniki sami hiteli k zaključevanju opravila, saj jih je opominjala želja po uporabi zgradb. V roku enega leta je novo mesto že stalo.

Ob koncu leta so potekale volitve vojaških tribunov s pooblastili konzulov. Izvoljeni so bili Tit Kvinkij Cincinat, Kvint Servilij Fidenas petič, Lucij Julij Julus, Lucij Akvilij Krokar (Korvus), Lucij Lukrecij Tricipitin, Servij Sulpicij Rufus.

POHODA NAD EKVE IN NA OZEMLJE TARKVINIJEV

Eno vojsko so popeljali na ozemlje Ekvov, ne zaradi vojne, saj so ti priznali, da so premagani, marveč zaradi sovraštva, da bi opustošili njihovo območje in da jim ne bi ostale sile za nove zlobne naklepe.²³ Drugo vojsko so vodili na ozemlje Tarkvinijev.²⁴ Tam so na silo zavzeli etruščanski mesti Kortuozo in Kontenebro. Pri Kortuozu ni bilo nobenega boja. Nemudoma so jo napadli in jo zavzeli ob prvem bojnem kriku in naletu. Mesto so oplenili in požgali.²⁵ Kontenebra

20 Svetišče na Kapitolu je zgorelo 6. kvintilija 83 pr. Kr.; obnovljeni tempelj je leta 69 pr. Kr. posvetil Kvint Lutacij Kátul.

21 V templju na Kapitolu sta bila razdelka (*cellae*) Junone in Minerve desno in levo od Jupitrovega. Iz Livijevega pripovedovanja je moč sklepati, da je bil v Jupitrovem razdelku še en kip Junone.

22 Verjetno izgubo državljanstva.

23 Prim. 2.14. Po Kamilovi zmagi prejšnjega leta in po tem podvigu se je vojna z Ekvi ponovila šele leta 304 pr. Kr. ter nato v enem letu pripeljala do njihove dokončne podreditve (9.45–5–17).

24 Leta 397 je prišla na rimsko ozemlje plenit vojska iz Tarkvinijev, vendar so jim Rimljani plen odvzeli in mnoge plenilce pobili (5.16.2–7). Prebivalci Tarkvinijev so bili morda vpleteni tudi v spopad v Voltumninem svetišču (2.2) in v napad na Sutrij (3.2–10).

je nekaj dni vzdržala obleganje, a jih je podvrgel stalen napor, ki se ni polegel ne podnevi ne ponoči. Medtem ko se je na šest delov razdeljena rimska vojska uro za uro v krogu izmenjevala v boju, ji je maloštevilnost nasproti postavljala vedno iste meščane v celotnem boju. Naposled so popustili in Rimljanom se je odprl prostor za vdor v mesto. ¹¹ Tribuni so sklenili, naj plen postane javna last. Toda ukaz je bil obotavljivejši od sklepa. Medtem ko so se obotavljali, je bil plen že v rokah vojakov in jim ga brez hude krvi ni bilo mogoče več odvzeti. ¹² V istem letu so, da mesto ne bi raslo le po zaslugi zasebnih del, Kapitol okrepili s podpornim zidom iz kamnov v obliki kvadra, kar je dosežek, ki je ogleda vreden celo ob sedanjí veličini Rima.

ZEMLJIŠKI ZAKONI IN POMPTINSKO OBMOČJE

⁵ Ker je bilo mesto zaposleno z gradnjo, so ljudski tribuni poskušali pridobiti udeležence za svoje shode z zemljiškimi zakoni. ² Vzbudili so upanje na pomptinsko območje. Slednje je bilo po udarcih, ki jih je Volskom prizadejal Kamil, prvič nesporna rimska posest. ³ Obtoževali so plemiče, da to ozemlje ogrožajo mnogo bolj kot prej Volski. Ti naj bi namreč nanj vpadali le, če so imeli na voljo sile in orožje. ⁴ Plemiči pa naj bi divjali po javni posesti, zaradi česar naj ne bi bilo tam, če je prej ne bi vse razdelili, nobenega prostora za plebejce več. ⁵ Vendar plebejcev, ki so se v le majhnem številu zbrali na trgu, niso preveč ganili. Za ozemlje se niso menili, ker so imeli skrbi z gradnjo in so jih stroški izčrpali, tako da niso imeli sredstev za njegovo ureditev. ⁶ V mestu, ki je bilo polno verskih predsodkov in v katerem so zaradi nedavnega poraza celo voditelji postali bolj praznovorni, so prešli na medvladje, da bi obnovili ptičja znamenja. ²⁵ Medkralji so bili zapovrstjo Mark Manlij Kapitolin, Servij Sulpicij Kameran in Lucij Valerij Potit. ⁷ Ta je slednjič izpeljal volitve vojaških tribunov s pooblastili konzulov. Ljudstvo izbere Lucija Papirija, Gaja Sergija, Lucija Emilija drugič, Licinija Menenija, Lucija Valerija Publikolo tretjič. ²⁶ Navedeni so prevzeli magistrature po medvladju. ⁸ V tem letu je dvomož ²⁷ za izvedbo

25 Potem ko je medkralj že izpeljal volitve za leto 389 (prim. 1.5), ni bilo zdaj nobenega razloga za ponovne avspicije. Verjetno gre za dublet.

26 V ohranjenem Livijevem besedilu so navedena le imena petih vojaških tribunov. Seveda je bilo kot običajno tudi v tem letu šest vojaških tribunov. Diodor 15.24.1 poroča, kot sicer pogosto, o deloma drugačnih imenih kot Livij.

27 Prim. 3.10.7. Tu gre verjetno za napačno razumevanje Livija ali njegovega vira; če namreč templja niso posvetili uradniki tistega leta, je bil za posvetitev običajno imenovan poseben kolegij dveh oseb, prim. 2.42.5.

svetih obredov Tit Kvinkcij posvetil Marsovo svetišče,²⁸ za katerega gradnjo so se zaobljubili ob vojni z Galci. Iz vrst novih meščanov so dodali štiri tribue, stelansko, tromentsko, sabatsko in arnsko, ki so število tribuj povečale na petindvajset.

28 Prvega junija; o tem Ovidij, *Fasti* 6.191 in nasl., ter *Fasti Antiates veteres*.